ISSN:1308-2140

Volume 7 Issue 3 Summer 2012

Volume 7/3 Summer 2012

TURKISH STUDIES

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

TURKISH STUDIES

PROF. DR. SABAHATTİN KÜÇÜK ARMAĞANI

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Ali YILDIRIM

Sibel ÜST

Turkish Studies

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

ACADEMIC JOURNAL

PROF. DR. SABAHATTİN KÜÇÜK ARMAĞANI

Turkish Studies Dergisi, üç ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. *Turkish Studies Dergisi*'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları **www.turkishstudies.net**'e aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.
Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları
yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.
Gönderilen yazılar iade edilmez.

Turkish Studies; EBSCO, DOAJ, ICAAP, Scientific Commons, MLA, ASOS, AMIR (Access to Mideast and Islamic Resources), Journal Directory, DJS (Dayang Journal System), ULAKBİM indeksleri tarafından taranmaktadır.

ISSN: 1308-2140

Volume 7/3 Summer 2012

TURKISH STUDIES

International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Sahibi/Owner
The European Youth, Economic and Social Studies Association
Avrupa Gençlik, Ekonomik ve Sosyal Çalışmalar Derneği

Editor
Sibel ÜST

Guest Editor
Ali YILDIRIM

Yayın Kurulu Başkanı/Manager of Editorial Board
Ercan ALKAYA

Yayın Kurulu/Editorial Board
Fatma S. KUTLAR OĞUZ - Orhan K. TAVUKÇU
Ali AKAR-Dursun Ali TÖKEL
M. Vefā NALBANT-Caner KERİMOĞLU
Ülkü ELİUZ-Mitat DURMUŞ
Yavuz BAYRAM-İsrafil BABACAN
Mehmet Dursun ERDEM – Tuncay BÜLBÜL
Cemalettin KÖMÜRCÜ

Danışma Kurulu/Board of Advisory
Ahmet BURAN- Gürer GÜLSEVİN
Turgut KARABEY-Mehmet AYDIN-Ramazan KORKMAZ

Genel Koordinatör/General Coordinator
Yavuz BAYRAM

Kaynakça Sorumluları/Persons for Bibliography Process
Süleyman Kaan YALÇIN
Murat ŞENGÜL - Veysel İbrahim KARACA
Kadri H. YILMAZ

Yabancı Dil Uzmanları
Yusuf AYDIN - Muhammet Raşit MEMİŞ

Tasarım
Ramazan BÖLÜK

Baskı Sorumluları/Persons for Print Process
Özgür AY
Önder SEZER

Dış Temsilciler Koordinatörü/General Coordinator of Foreign Editors
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Dış Temsilciler/Representative of Foreign Country

USA	Robert DANKOFF
Germany	Marcel ERDAL-Zeki KARAKAYA
Greece	Fatih KEMİK
Japan	Yuu KURIBAYASHI
Norway-Swedish	Bernt BRENDEMOEN
England	Fikret TURAN
Albania	Xhemile ABDİU
Central Asia	Seadet SHİKHİYEVA
Kazakhstan	Gülnar KOKUBASOVA
Kyrgyzstan	Ulanbek ALİMOV-Osman KÖSE
Azerbaijan	Vusale MUSALİ
Uzbekstan	Cabbar İŞANKUL
Halab-Aleppo (Syria)	Ahmet DEMİRTAŞ
Hungary	Bülent BAYRAM
Poland	Öztürk EMİROĞLU

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILDIRIM	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan BOZ	Eskişehir Osmangazi Ü.
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Yıldırım Beyazıt Ü.
Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU	Ondokuz Mayıs Ü.
Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK	Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Menderes COŞKUN	Süleyman Demirel Ü.
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah ŞAHİN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ŞİMŞEK	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Bahir SELÇUK	Adıyaman Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram Ali KAYA	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir ÇINAR	Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Erhan AYDIN	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Güray KIRPIK	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin GÜFTA	Mustafa Kemal Ü.
Doç. Dr. İsmail TAŞ	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÇOG	Karadeniz Teknik Ü.
Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	Ondokuz Mayıs Ü.
Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Naci ÖNAL	Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Muammer Mete TAŞLIOVA	Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa GENCER	Abant İzzet Baysal Ü.
Doç. Dr. Nadir İLHAN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Nesrin T. KARACA	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Osman KÖSE	Ondokuz Mayıs Ü.
Doç. Dr. Salim ÇONOĞLU	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Ülkü ELİUZ	Karadeniz Teknik Ü.
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Ondokuz Mayıs Ü.
Yrd. Doç. Dr. Abdullah KÖK	Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Adem İŞCAN	Gaziosmanpaşa Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ	Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Turan SİNAN	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Alpaslan OKUR	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Alpay Doğan YILDIZ	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Alptekin YAVAŞ	Çanakkale Onsekiz Mart Ü.
Yrd. Doç. Dr. Aydın KIRMAN	Ordu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Caner KERİMOĞLU	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ebru Burcu YILMAZ	İnönü Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ekrem AYAN	Muğla Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Filiz ÇOLAK	Uşak Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Galip GÜNER	Erciyes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gökhan ARI	Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Halil ERDEMİR	Celal Bayar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Halit KARATAY	Abant İzzet Baysal Ü.
Yrd. Doç. Dr. Huriye ALTUNER	Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KOPAR	Atatürk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL	Kafkas Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. M. Fatih KANTER	Ardahan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can DOĞAN	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet EKİZ	Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Metin ARIKAN	Ege Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mitat DURMUŞ	Kafkas Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Musa Şamil YÜKSEL	Ege Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	Yıldırım Beyazıt Ü.
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YİĞİTOĞLU	Karabük Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Muzaffer MALKOÇ	Kırklareli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nedim BAKIRCI	Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nesime CEYHAN	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ	Gaziosmanpaşa Ü.
Yrd. Doç. Dr. Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ	Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN	Giresun Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR	Çukurova Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sema ÖZHER KOÇ	Osmaniye Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serdar Uğurlu	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sibel ÜST	Yıldırım Beyazıt Ü.
Yrd. Doç. Dr. Sibel YILDIZ	Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Süleyman Kaan YALÇIN	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şaban DOĞAN	Abant İzzet Baysal Ü.
Yrd. Doç. Dr. Şenay YAPICI	Amasya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şevkiye KAZAN	Mehmet Akif Ersoy Ü.
Yrd. Doç. Dr. Tuğça Poyraz TACOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL	Dumlupınar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkan GÖZÜTOK	Karabük Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Zehra YİĞİT	Akdeniz Üniversitesi

Dr. Nezir TEMUR	Gazi Üniversitesi
Dr. Murat ŞENGÜL	Fırat Üniversitesi

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Fatih YILMAZ
CULTURAL TRANSMISSION THROUGH TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE COURSE BOOKS
TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜR AKTARIMI
2751-2759

Yakup YILMAZ
ZAMİR /n/'si VE /y/ YARDIMCI ÜNSÜZ KARIŞIKLIĞI: "*KIRKLARELİ'NE* Mİ, *KIRKLARELİ'YE* Mİ?" DEMELİ
CONFUSION OF PRONOMINAL /n/ AND INTERVOCALIC EUPHONIC CONSONANT /y/: SHOULD IT SAY "KIRKLARELİ'NE" OR "KIRKLARELİ'YE"
2761-2777

Mehmet Ali YOLCU
MANİLERDE DOLDURMA DİZE PROBLEMİ VE DİZELER ARASINDAKİ ANLAMSAL BAĞI SAĞLAYAN UNSURLARI SINIFLANDIRMA DENEMESİ
THE PROBLEM OF UNRELATED VERSE IN MANİ AND THE STUDY OF CLASSIFICATION OF THE ELEMENTS THAT PROVIDE THE SEMANTIC LINK BETWEEN THE VERSES
2779-2793

Sinan YÖRÜK
Şöhret SAĞBAN
OKUL MÜDÜRLERİNİN KÜLTÜREL LİDERLİK ROLLERİNİN ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK DÜZEYİNE ETKİSİ
THE EFFECTS OF SCHOOL ADMINISTRATORS' CULTURAL LEADERSHIP ROLES ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT LEVEL OF TEACHERS
2795-2813

Yunus MACİT
SEYAHATNAMELERDE HADİS KÜLTÜRÜ: İBN BATTÛTA ÖRNEĞİ
HADITH CULTURE IN TRAVELOGUES: THE CASE OF IBN BATTUTA
2815-2836

Gencay ZAVOTÇU
NÂBÎ'NİN ŞİİRLERİNDE NOSTALJİK HUSUSLAR
IN THE NABİ'S POEMS NOSTALGIC ISSUES
2837-2846

Turkish Studies
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3 Summer 2012

Turkish Studies *- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 7/3, Summer 2012, p. 2779-2793, ANKARA-TURKEY

MANİLERDE DOLDURMA DİZE PROBLEMİ VE DİZELER ARASINDAKİ ANLAMSAL BAĞI SAĞLAYAN UNSURLARI SINIFLANDIRMA DENEMESİ

Mehmet Ali YOLCU[*]

ÖZET

Mani, Türk halk şiiri geleneğine özgü bir nazım türü olmakla birlikte, milli nazım şekillerinin de en küçük parçasıdır. Mani, Türkçenin kullanıldığı hemen her coğrafyada var olan en yaygın halk şiiridir. Çeşitli Türk şivelerinde ve ağızlarında farklı adlarla varlığını sürdürmektedir. Bu yaygınlığından dolayı maniler, kendine özgü icra geleneği oluşturmuş ender türlerden biridir. Mani, halk edebiyatının nazım birimi olan dörtlük ile söylenmekte ise de, dörtlüklerle söylenen öteki nazım biçimlerinden ayrı bir özellik göstermektedir. Maninin nasıl doğduğu ya da tarihi gelişiminin nasıl olduğu hususu bugüne kadar aydınlatılamamıştır.

Mani konusunda araştırma yapanların üzerinde durduğu önemli bir konu da, manilerdeki "doldurma dize" problemidir. Bu tanım, ilk iki dizenin asıl duygu ve düşüncenin verildiği son iki dizeye hazırlık amacıyla söylendiği düşüncesine dayanmaktadır. Ancak doldurma dize konusunda araştırmacılar arasında görüş birliğine varılabilmiş değildir. Konu hakkında yapılan ilk araştırmalarda maninin ilk iki dizesi "doldurma dize" olarak adlandırılmış ve bunların anlam bakımından son iki dizeyle bağlantısız olduğu görüşü öne çıkmıştır. Ancak bağlam merkezli yapılan araştırmaların da etkisiyle, son dönemlerde yapılan çalışmalarda mani, bir bütün olarak değerlendirilmiş ve doldurma dize denilen dizelerin aslında bazı işlevleri yerine getirdiği öne sürülmüştür. Bu çalışmada, manideki ilk iki dize ile son iki dize arasındaki anlamsal bağları sağlayan unsurlar ele alınmış ve bunlar sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mani, Doldurma Dize, İcracı, Anlamsal Bağ.

THE PROBLEM OF UNRELATED VERSE IN MANİ AND THE STUDY OF CLASSIFICATION OF THE ELEMENTS THAT PROVIDE THE SEMANTIC LINK BETWEEN THE VERSES

ABSTRACT

Mani is not only a spesific genre of poetry in the Turkish folk poem tradition, but also is the smallest part of the national poetry forms. Mani is the most common folk poem used nearly in every

[*] Yrd. Doç. Dr. Nevşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: mehmetaliyolcu@gmail.com

geographical region where Turkish is spoken. It keeps its existence in various Turkish dialects and accents in different names. Because of that commonness, manis are one of the rare genres that formed its original performing tradition. Although mani is sing with quatrain, verse unit in the folk literature, it is indicate that a feature which is different from other forms of verse which sing with quatrain. It has not been clarified how the historical development of mani or ever how the matter was occured until today.

It is also an important issue, which people doing research on mani emphasized, is the problem of "unrelated verses". This definition is depend on the opinion which first two verses are sing in preparation for the last two verses which is given the main feelings and thoughts. However, there is no consensus about the issue of unrelated verses among researchers. The first studies on this subject, the first two verses of mani was named as "unrelated verses" and the opinion of these were disconnected the last two verses in terms of meaning was came into prominence. However, the influence of the research-based context, mani, in recent studies, is evaluated as a whole and it has been suggested that verses, called as "unrelated verses", fufill some of the functions in fact. In this study, it is discussed that elements which provides of the semantic links between first two verses and last two verses in mani and they are classified.

Key Words: Mani, unrelated verse, performer, semantic link.

Giriş

Mani, Türk halk şiiri geleneğinde yaygınlık kazanmış bir türdür. Bu yaygınlığıyla birlikte, pek çok araştırmada yapılan mani tanımlarında görüş birliğine varılamadığı görülmektedir. Söz konusu çalışmalarda mani tanımlanırken belli başlı noktalar üzerinde durulmuş; yapı, biçim, konu vb. gibi maninin dış ve iç özellikleri öne çıkarılmış ancak temel problemlerden biri olarak görülen doldurma dizeler hususuna yeteri kadar değinilmemiştir. Yapılan mani tanımlarında genel olarak şu noktalara yer verilmiştir: Maninin dörtlüklerden kurulu olması ve genellikle 7 heceli olması, uyak dizelenişinin "aaba" şeklinde oluşu, anlam yükünün son iki dizede taşınması, genellikle ilk iki dizenin doldurma dizeler oluşu, hem bir nazım şekli, hem de anonim halk edebiyatının en yaygın türü olması, her konuyu içerebildiği gibi, ağırlıklı olarak sevgi temasını işlemesi.

Mani üzerine çalışma yapan araştırmacılar, "doldurma dize" konusunda ikiye ayrılır. Birinci görüşte maninin ilk iki dizesinin anlam bakımından son iki dizeyle bağlantısız olduğu öne sürülmüştür. İkinci görüşte olan araştırmacılar ise, manide doldurma dizeler olduğu düşüncesine karşı çıkarak maninin duygu ve düşünce birliği taşıdığını öne sürmektedirler. Birinci görüşte olan araştırmacıların başında A. Talat Onay gelmektedir. Onay, maninin tarifini yaparken ilk iki dizenin son iki dizeyle ilgisiz olduğunu belirtir (Onay 1996: 72).

Niyazi Eset, ilk iki dizenin başlangıç olduğunu, asıl konu ve anlatılmak istenen düşüncenin son iki dizede toplandığını belirtir (Eset 1944: 16). Eset bu görüşünü daha ileriye götürerek, "Mâniler Kılavuzu" adlı eserinin giriş bölümünde, "... yayınlandığını görebildiğimiz eserdeki binlerce maninin öz duygu ve konuyu anlatan son beyitleri fişlere alındı." şeklinde bir açıklama yapmaktadır. Eset, eserinde daha sonra bu dizeleri maniler diye sunmuştur (Eset 1946: 22).

Pertev Naili Boratav da, ilk iki dizenin doldurma dizeler olduğu düşüncesindedir. Boratav, bu düşüncesini "Mânicinin ne kendisi, ne de dinleyiciler bu ilk iki mısraya önem vermezler" şeklinde ifade etmektedir (Boratav 2000: 209).

Hikmet Dizdaroğlu, konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: "İlk iki dize giriş niteliğindedir; dörtlüğün anlam yükünü üçüncü ve dördüncü dizeler taşır. …Hatta kimi manilerde aradaki iki dizeyi çıkarmakla da maninin kuruluşu bozulmaz. Çünkü mânilerde anlam birimi beyittir, mani kıtalarında beyitlerin birbiriyle anlam bakımından bağlantılı olması zorunluluğu yoktur, her beyit anlamca bağımsızdır." (Dizdaroğlu 1969: 60).

Halk edebiyatı ile ilgili önemli çalışmaları olan Şükrü Elçin, manilerde ilk iki dizenin bir bakıma duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil ettiğini, dinleyenin ya da okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yaradığını, bu iki dizeden sonra üçüncü ve dördüncü dizelerin asıl konuyu vermeye çalıştığını ifade eder (Elçin 2004: 324).

Cem Dilçin, manilerin ilk iki dizesinin uyağı doldurmak ya da temel düşünceye giriş yapmak için söylendiği görüşündedir (Dilçin 2005: 279).

Cevdet Kudret, maninin dizeleri arasındaki anlam bağını şu şekilde açıklamaktadır: "Mânilerde ilk iki mısra (1. beyit) ile son mısra (2. beyit) arasında genellikle anlam bağı yoktur. İlk iki mısra bağımsız bir bütün, son iki mısra da bağımsız başka bir bütündür. Bu bakımdan halk edebiyatımızdaki öbür dörtlüklerden ayrılmaktadır." (Kudret 2003: 72).

Doğan Kaya'ya göre, manilerin ilk iki dizesinde genellikle hazırlık sözlerine yer verilir. Eskiler bu sözlere "mühmelât" veya "zevaid" derlerdi. Bir başka deyişle bu dizeler "doldurma mısralar" olarak isimlendirilir. Manilerde asıl anlam ve incelik üçüncü ve dördüncü dizelerde bulunur (Kaya 1999: 29).

Kimi araştırmacılar, manileri iki gruba ayırarak bir kısmının doldurma dizelere sahip olduğunu, bir kısmının ise dörtlüğün tamamında duygu bütünlüğü taşıdığını savunmuşlardır. Nitekim Ali Öztürk'ün doldurma dizelerle ilgili görüşü, yukarıda bahsedildiği gibidir ve Kaya, Elçin, Boratav ve Dilçin'e göre farklılık taşımaktadır. Öztürk konuya iki farklı açıdan bakar ve iki mani şeklinin olduğunu belirtir. Birinci şekilde, manide anlatılmak istenen duygu ve düşüncenin yükünü son iki dize taşır, birinci ve ikinci dizeler asıl duygunun ifadesi için birer basamak görevinde, hazırlayıcı düşünceleri sergiler. Böylece üçüncü ve dördüncü dizede işlenecek duygu ve düşünceye güç kazandırır. İkinci şekilde ise dört dizeyi birbirine bağlayan duygu bütünlüğü vardır. Bu şekil manilerde asıl ifade ağırlığı son iki dizeye yüklenmiş olmasına rağmen, ilk iki dizede yer alan duygu, maninin teması içinde bütünlük gösterir (Öztürk 1985: 383-385).

Manilerin ilk iki dizesinin doldurma dizeler olmadığını düşünen, bu görüşe karşı çıkan araştırmacılar da vardır. İlhan Başgöz'ün konuyla ilgili görüşü şöyledir: "…böylece her mani, ikisi anlatılmak isteneni, diğer ikisi de ona uygun tabloyu hazırlayan dört mısradan meydana gelir. Bu ikişer mısralık kısımlar arasındaki ilgi bazen zayıftır. Fakat çok defa, ilk bakışta kolayca fark edilmeyecek bir bağ, dört mısrayı birbirine bağlar. Bazen de dört mısra gayet sağlam bir yapıyı örerler." (Başgöz 1957: 59).

Manilerin ilk iki dizesinin doldurma dizeler olduğu görüşüne şiddetle karşı çıkan araştırmacılardan biri de Seyfi Karabaş'tır. Karabaş'a göre, maniyi mani yapan sadece son iki dize değil, ilk iki dize ile son iki dize arasındaki ilişkidir. Manilerin ilk iki dizesinin anlamsız olduğunu varsayan görüş çevresinde o dizelerin hece sayısından çok, sağladıkları uyağın önemli olduğu ortadadır. Ayrıca araştırmacıların manilerin ilk iki dizesinin anlamsız olduğunu varsaymayı bırakıp manilerin ilk iki dizesiyle son iki dizesi arasındaki anlam ilişkisi üstünde durması gerektiğini de ifadelerine eklemektedir (Karabaş 1981: 59).

Ramazan Korkmaz'a göre, bütün araştırıcıların fonksiyon olarak fazla değer vermedikleri ve adına "doldurma dize" dedikleri şey yoktur. İlk dizeler, genellikle maninin iç formunu hazırlayan ve imaj bakımından şiirle bütünlük oluşturan unsurlardır. Onları "doldurma dize" diye adlandırmak ve önemsememek hatalıdır. Zira düşünce kendini ifade için seçtiği sözcüklere gizli bir mesaj yükler ve bu sözcükler şiirin bütünlüğünü oluşturan sistemin ayrılmaz birer parçası durumundadırlar (Korkmaz 1989: 34-38).

M. Naci Önal, çalışmasında Dobruca'dan derlenen manileri incelemiş, "doldurma dize" olarak adlandırılan dizelerle son iki dize arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Önal, toplam 225 mani üzerine yapmış olduğu inceleme sonunda şunları söylemiştir: "Manilerde söylenmek istenen şeyler üçüncü ve dördüncü mısralarda ağırlıklı olarak söylenir ama 145 (%64,4) manide görüldüğü üzere konu bütünlüğü söz konusudur. Bunlar doğrudan (43 mani) veya dolaylı olarak (79+23=102 mani) birbirlerini tamamlamaktadırlar. Aslında uzun bir hikâyenin çarpıcı sonucu gibi, manilerde bu son, 3. ve 4. mısralarda söylenir. Son mısralara kadar hazırlık yapılır. Tıpkı hikâye içinde silahın patlamadan önce, gösterilmesi gibi bir hazırlıktır. Dolaylı da olsa dört mısrada da konu uyumu söz konusudur. Manilerde, ister dört mısraın, ister ilk iki ve son iki mısraın, ister ilk bir ve son üç mısraın konu bütünlüğünü oluştursun, birbirlerini aslında tamamlarlar. İyi bir manici işte bu konu bütünlüğüne dikkat eder." (Önal 2000: 170-177).

Bulgu ve yorumlar

Bize göre de manilerde doldurma dize yoktur. Böyle bir düşünce, maninin bütünlüğünü bozmakla kalmaz, aynı zamanda icracının hedeflediği anlamsal bütünlüğü de göz ardı etmeye yol açar. İlk iki dizenin son iki dizeyle ilgisiz olduğunu varsaydığımızda, manilerde nazım biriminin dörtlük değil, beyit olduğu düşüncesi de ortaya çıkar. Yapılan çalışmalarda doldurma dize konusu incelenirken başta manilerin söylendiği bağlam ve yaratılma sebebi olan olay olmak üzere diğer etkenler de göz ardı edilmiştir.

Aşağıda maddeler halinde verdiğimiz durumlar, ilk iki dize ile son iki dize arasındaki anlamsal bağ nasıl oluşturulmuştur, sorusuna yanıt aramak için ortaya konulmuştur. Maninin ilk iki dizesi ile son iki dizesi arasında anlamsal bağı sağlayan unsurlar; olay, icracı, icra ortamı, mani söyleme geleneği ve dinleyici ekseninde ele alınarak sınıflandırılmış ve maddeler, alt başlıklarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Seçmiş olduğumuz mani örnekleri ile maninin söylendiği bağlamla ilgili bilgiler, Balıkesir yöresiyle sınırlı tutulmuş ve örnekleme yoluna başvurulmuştur. Kaynak kişiler gösterilirken "K.K." kısaltması kullanılmış ve numaralandırılmıştır:

1. Olayla ilgili unsurlar

Mani icracısı bir olay sonucu yarattığı maniyi söylerken ilk iki dizede olayla ilgili bazı bilgiler verir. Ancak zaman içinde olay unutulduğu ve bağlamından koptuğu için söz konusu maninin ilk iki dizesi anlamsız gelebilir. Diğer taraftan türkü metinlerinden koparak bağımsız dörtlükler halinde icra edilen manilerde de türkünün yaratılmasına sebep olan olaya göndermeler vardır.

1. 1. Mani yaratımına sebep olan olaya gönderme yapılır

Manilerin önemli bir kısmı, bir olay sonucu yaratılmıştır. İlk iki dizede olayla ilgili olan bilgiler mevcuttur. Aşağıda bununla ilgili örnekler verilmiştir:

Balıkesir Kepsut civarındaki köylerde yaygın olan bir söylentiye göre, gayrimeşru olarak dünyaya getirilen bir çocuğun doğumdan bir süre sonra bir araziye terk edildiği anlaşılır. Şaban

adında biri, çocuğu bulduğunda çocuk henüz ölmemiştir (K.K.48). Bu olayla ilgili şu mani yakılmıştır:

Tarlaların tabanı

Kaldır oğlan sabanı

Çocuğa basıvermiş

Osmanların Şaban'ı (K.K.48)

Balıkesir Kepsut'a bağlı Piyade köyünde Topal Nuri adında biri askere gider. Nuri'nin kardeşi, uzun yıllar askerde kalmış olan ağabeyinin karısına kur yapar ve olay köyde duyulur (K.K.48). Bunun üzerine olayın duyulduğunda başına gelebileceklerin haber verildiği mani metni şöyledir:

Çam dibinde mengene

Kobak atma yengene

Topal Nuri duyarsa

Asar seni çengele (K.K.48)

Balıkesir Kepsut'un Darıçukuru köyünde, bir su kuyusunun içinde ölü bulunan genç bir koyun çobanı için mani yakılmıştır. Gencin ölümünde intihar şüphesi vardır (K.K.26). Görüldüğü gibi, koyun çobanının ölümünün anlatıldığı bu manide ilk iki dize, koyun çobanlığıyla ilgili göndermelerden oluşmuştur:

Koyunları koydun mu

Koyun yokmuş duydun mu

Öğlenin yanarında

Canlarına kıydın mı (K.K.26)

Balıkesir Sındırgı'nın Yolcupınarı köyünde bir kız eşkıyalar tarafından kaçırılmış, dağlarda bir süre alıkonulmuş ve tecavüze uğramıştır. Köyüne dönen kız bir zaman sonra intihar eder ve bu olayın ardından şu mani yakılır (K.K.10):

Evlerinin önü pınar

Hep kuşlar ona konar

Ne kız oldum ne gelin

Yüreğim ona yanar (K.K.10)

Bu maninin Kepsut'ta derlediğimiz versiyonu şöyledir:

İki kurnalı pınar

Soksam ellerim donar

Ne gelinim ne kızım

Yüreğim ona yanar (K.K.48)

Yukarıdaki iki örnekte görüldüğü gibi, söz konusu olayla ilgili yaratılmış bir mani, başka bir bölgede de söylenmektedir. Eğer icracı, maniyi bir bütün olarak görmüyor ve doldurma dize

kullanıyor olsaydı, olayın olduğu bölge dışında yaygınlık kazanırken ilk iki dizenin değişmesi gerekirdi. Hâlbuki burada "pınar" kelimesi aynen korunmuştur. Demek ki, olay ile "pınar" kelimesi arasında bir ilişki vardır.

1. 2. Bir türküden kopan manilerde türküye ait göndermeler vardır

Folklor araştırmacılarını meşgul eden bir soru da, bağımsız olarak yaratılan maniler zamanla birleşerek türkü formuna mı dönüşmüştür; yoksa ilk önce bir türkü olarak yaratılan eser, zamanla bölünerek bağımsız manilere mi dönüşmüştür, sorusudur. Yapmış olduğumuz derlemelerde edindiğimiz izlenimlere göre, eski zamanlarda mani tarzında türkü olarak yaratılmış eserler zamanla parçalanıp bağımsızlaşmışlardır. Dursunbey yöresinde yaygın olarak bilinen "Kayalıca'nın Taşları" türküsü şöyledir:

"Kayalca'nın taşları Üzüm koydum sepete
Sarı sarı saçları Keklik öter tepede
Kefenimi ısladı Öldüğüme gam yemem
Ela gözün yaşları Şan oldum memlekete
Mehmet sen vurdun beni Mehmet sen vurdun beni
Al gelinler olmadan Al gelinler olmadan
Gençliğime doymadan Gençliğime doymadan"

(Bıldır 2008: 71).

Fatma Bıldır'ın aktardığı bilgilere göre, söz konusu türküye konu olan hikâye, 1800'lü yılların sonlarına doğru Dursunbey'in Aşağı Yağcılar köyünde geçmektedir (Bıldır 2008: 173). Bıldır'ın çalışmasında bu türkünün beş varyantı da verilmiş ve hemen hemen tüm varyantlarında "Kayalca'nın taşları" ve "Üzüm koydum sepete" ile başlayan mani tarzında bölümler yer almıştır. Bu bölümler, zamanla türküden bağımsız olarak mani tarzında söylenmiş ve bazı değişikliklere uğramıştır. Manileri derlediğimiz kaynak kişilere söz konusu türkünün ezgisi hatırlatılıp bu türküyü duyup duymadıkları sorulduğunda, kaynak kişiler bu türküyü duymadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu türkünün bölümleri zamanla bağımsızlaşmış, farklı olaylarla ilişkilendirilip yakılan maniler haline dönüşmüştür. Kepsut'un Tuzak köyünde Gülfizar adlı kadının ölümü üzerine yakılan maniler aşağıda verilmiştir. Söz konusu olay 1960'lı yıllarda olmuştur (K.K.25, K.K.42). Bu tarihler göz önüne alındığında, türkünün ortaya çıkışının bahsedilen manilerden çok önce olduğu görülecektir. Aşağıda Kocaavşar, Karamanköy ve Piyade köylerinden derlenen bu mani örnekleri görülmektedir:

Kuşkaya'nın taşları Akkaya'nın taşları
Ötűşüyor kuşları Ötüşüyor kuşları
Su yüzünde dalgalanıyor Ardıç dalına dolaştı
Gülfizar'ın saçları (K.K.25) Gülfizar'ın saçları (K.K.42)
Üzüm koydum sepete Üzüm koydum sepete
Yâr oturur tepede Yâr oturur tepede
Geliyom geçiyom yârim Keşke sevmez olaydım
Gözüm sizin kapıda (K.K.14) Şan oldum memlekete (K.K.3)

Dursunbey yöresinin halk edebiyatını konu alan Bıldır'ın çalışmasında, Dursunbey, Balat'ta 1932 yılında yazıldığı belirtilen türkü şudur:

"Şu dağların karı var — Evleri var üst başta
Hep ellerin yâri var — Mendili kaldı taşta
Sen ağlama sevdiğim — Gel sevdiğim sarılalım
Ben ağlasam yeri var — Düğün kokusu başka
Kara biberim görmüşler — Yazması mor yeşil
İnkâr edelim — Gâvur gelin"

(Bıldır 2008: 196).

Bu türkünün bölümleri zamanla mani ezgileriyle bağımsız dörtlükler şeklinde icra edilmeye başlanmıştır. Aşağıdaki mani Bigadiç'in Davutça köyünde derlenmiştir:

Evleri var üst başta
Mendilim kaldı taşta
Gel sarılam güzel gelin
Gül kokusu bambaşka (K.K.30)

Aşağıdaki maniler de, büyük ihtimalle bir türkü metninden koparak bağımsızlaşan ve zamanla çıkışına sebep olan olayın unutulduğu manilerdir. Kepsut'un Darıçukuru köyü, Gönen'in Muratlar köyü ile merkeze bağlı Kocaavşar beldesinden derlenen bu manilerde "pazara gitmek, nazara uğramak, ölmek" ifadeleri ortaktır:

Ali'm *gitme pazara* — Gitme dedim o kadar
Uğratırlar nazara — Gitti *pazara uğradı*
Ali'm *ölmüş* diyenler — Böylesi olmaz kader
Kendi girsin mezara (K.K.19) — Bak *nazara uğradı* (K.K.39)
Gitme yârim pazara — *Gitme yârim pazara*
Uğratırlar nazara — *Uğratırlar nazara*
Ölürsek bir *ölelim* — Yârim *ölmüş* diyenler
Çift koysunlar mezara (K.K.21) — Kendi girsin mezara (K.K.3)

2. İcracıyla ilgili unsurlar

Maniyi icra eden kişi, ilk iki dizede kendisine ait bir özelliği tanıtır. Kullandığı ritim aleti, cinsiyeti, icra tutumu, yaşadığı yer vb. bilgiler, ilk iki dizede yer alabilir. Aşağıda elimizdeki mani metinlerinden yola çıkılarak ritim aletleri, cinsiyet ve yerle ilgili sınıflandırma yapılmıştır.

2. 1. Cinsiyet zıtlığı yaratılması gereken durumlarda icracının cinsiyetine özgü durum ilk iki dizede vurgulanır

Mani icracılarının kadın ya da erkek olmasına göre mani metnindeki bazı ifadeler değişmektedir. Manilerde çoklukla karşı cinse bir gönderme yapıldığı ve mesaj verildiği için bu ifadelerin değiştiği düşüncesindeyiz. Cinsiyet eksenli yaratılmak istenen zıtlığa yönelik olarak ilk

iki dizede icracının cinsiyetine özgü durumlara vurgu yapılmıştır. Kadınlara özgü kavramların yer aldığı, erkeklere mesaj verildiği, dolayısıyla kadın icracılar tarafından yaratıldığı belli olan manilerden bazıları şunlardır:

Ak yaşmağım mendilcek *Terliğimle yaşmağım*
Başlarıma eğilcek Giydiğime pişmanım
Hiç göz dikme ay oğlan *Oğlan seni seveli*
Babam sana vermecek (K.K.46) Ne çok oldu düşmanım (K.K.20)
Entarisi ak yârim
Yakaları pak yârim
Gelin oldum gidiyom
Doya doya bak yârim (K.K.44)

Erkeklere özgü kavramların yer aldığı, kadınlara mesaj verildiği, dolayısıyla erkek icracılar tarafından yaratıldığı belli olan manilerden bazıları şunlardır:

A güzelim a kibarım Avluya basamadım
Dala bakır asılmaz Basıp da yasamadım
Al gelini sarmayınca *A kız senin şalvarını*
Deli gönül yasılmaz (K.K.15) Şöyle bir yırtamadım (K.K.37)
A güzelim a kibarım A güzel bas gidelim
Dala bakır asılmaz Akyayla'da yayladım
Al gelini sarmayınca *A kız senin yoluna*
Deli gönül yasılmaz (K.K.15) Divan-harb'i boyladım (K.K.36)

2. 2. İcracı kullandığı ritim aletine gönderme yapar

Özellikle kadın maniciler, maniyi ezgili okuyacakları zaman ritim tutmak için müzik aleti kullanırlar. Kadın mani icracılarının yerel müzik uygulamalarında gözlenen önemli bir unsur da, ezgilerin seslendirilmesi sırasında eşlik çalgısı olarak günlük hayatta kullandıkları çeşitli kaplardan yararlanılmasıdır. İcracıların bu ritim aletlerini çalmayı bilen kişilerden olması, mani icracılarının öne çıkan bir başka özelliğidir. Manici, icrası sırasında söylediği maninin ilk iki dizesinde bu ritim aletlerine gönderme yapar:

Vur *bakır*ı gümlesin Koca *bakır* gümlemez
Âşık olan dinlesin Anam beni ünlemez
Benim yârim yok burda Bu gâvurun sevileri
Beni kimler eğlesin (K.K.4) Güzel çirkin dinlemez (K.K.7)
*Bakır*ı vurameyon Vur *bakır*ı inlesin
İçine yuvrameyon Âşık olan dinlesin
Ben yârimi görmence Sevdiğine varmayan
Bir dakka durameyon (K.K.26) Hiç evlendim demesin (K.K.31)

*Bakır*ım gümbür gümbür	Gördüm tarlada çakıl
Dünür geliyor dünür	Elimde kara *bakır*
Dünür ne bok yiyecek	Gece gündüz düşünürüm
İstemez deli gönül (K.K.31)	Bulamadım bir akıl (K.K.33)
Ben bu *tef*i çalarım	Cıngırdaklı *tef*im var
Çalana da darılmam	Yâri gördüm keyfim var
Kara gözlü yârimden	Göz gördü gönül sevdi
Vali gelse ayrılmam (K.K.27)	Benim ne günahım var (K.K.18)
*Dümbeleğ*in boyası	*Dümbeğ*imi çalsana
Mavidendir maviden	Dilimden anlasana
Aklı olan var mıdır	Dümbek seni kırarım
İlk sevdiği yârinden (K.K.1)	Yârim gibi konuşsana (K.K.21)
Dümbelek gümbür gümbür	*Dümbelek* çala çala
İçinde lale sümbül	Yoruldu bileklerim
Ver anne sevdiğime	Yalvarıyom Allah'a
Benim yüzümü güldür (K.K.32)	Olur mu dileklerim (K.K.34)

2. 3. İcracı yaşadığı yerle ilgili bilgiler verir

Eserin oluşmasında ve maninin söylenmesinde icracının yaşadığı yerin de etkisi vardır. Bazı mani metinlerinde gördüğümüz üzere, manilerde geçen yer adları, farklı yörelerde değişmektedir. Yerleşim yerinin adı belirtilerek o yöreye özgü bir durumun varlığı hakkında dinleyici kitlesine mesaj verilir:

Piyade'dir köyümüz	*Kızılçukur köyümüz*
Zemzem akar suyumuz	Zemzem akar suyumuz
Birin sevip birine varmak	Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz (K.K.18)	Yoktur öyle huyumuz (K.K.29)
Sayacık'tır köyümüz	*Ergama'nın yolları*
İlle yamaç olmasa	Burum burum burulur
Köyümüzde gözüm yok	Yok burada sevdiğim
Anam babam olmasa (K.K.12)	Ondan boynum burulur (K.K.28)

3. İcra ortamına ait unsurlar

Mani icra edilirken özellikle ilk iki dizede icra ortamıyla ilgili bilgilerin verildiği gözlemlenmiştir. Özellikle bir iş yapılırken icra edilen manilerde ilk iki dizenin yapılan tarımsal faaliyetle yakından ilişkili olduğu düşünülmüştür. Maninin icra edildiği ortamla ilgili bilgilere ulaştığımızda ilk iki dizenin son iki dizeyle olan ilişkileri hakkında daha net sonuçlara gidilebileceği düşüncesindeyiz. Aşağıda verilen örneklerde doldurma dize olarak görülen ilk iki dizede ifade edilen durumun yapılan tarımsal faaliyete gönderme olduğu anlaşılmaktadır:

Bahçelerde barbunya	Bahçelerde marulum
Barbunyayı kırdın ya	*Dip yaprağını alırım*
Yükseklerde uçarken	İlk sevdiğim değil mi
Gene bana kaldın ya (K.K.16)	Dul olsa da varırım (K.K.47)
Ben bahçeyi kazamam	*Günebakan kazmadım*
Kalemim yok yazamam	Yaprağına yazmadım
Vallahi tövbeliyim	Yâr üstüme yâr sevmiş
Ben tövbemi bozamam (K.K.17)	Duydum ama kızmadım (K.K.38)
Ekin geldi orağa	Kızın adı *Necmiye*
Orak değdi toprağa	*Gider orak biçmeye*
Yârim gelin oluyor	Yeminli misin yârim
Bürünmüş telli duvağa (K.K.40)	Bizim yoldan geçmeye (K.K.2)
Domatesi ekmişler	*Tütün kırarım karık karık*
Kelhasan'ın düzüne	Türkü söylerim yanık yanık
Biz de hasıret kaldık	Gece serinde sabah seherde
Ana baba yüzüne (K.K.18)	Yar tatlı uykuda ben uyanık (K.K.24)

4. Mani söyleme geleneğiyle ilgili unsurlar

Mani icracısı, belirli bir mani söyleme geleneğinin içinde yetişmiştir. Bu sebeple mani yaratımında ya da aktarımında daha önce yaratılmış maniler onun için bir modeldir. İcracı, modellerden yola çıkarak yeni maniler oluşturur ve bunları aklında tutmak için anahtar kelimeler seçerek ezberini bunun üzerine şekillendirir. Söz konusu kelimeler, büyük oranda ilk iki dizede yer almaktadır ve her maniye rastgele yerleştirilmez.

4. 1. İcracı maniyi aklında tutmak için bazı kelimeler seçer

Mani aktarıcılarından bazıları, manilerde kalıplaşma eğilimi taşıyan söz-başı sözcüklerinden yararlanarak mani metinlerini aklında tuttuklarını söylemişlerdir. Ayrıca, söylenilen ortama bağlı olarak şekillenmiş ezgilere göre manileri akıllarına getirdiklerini ifade etmişlerdir (K.K.5, K.K.11, K.K.48). Aşağıda bu durumu mani metinlerinin üzerinde göstermeye çalışacağız. Kullanılan birçok söz kalıbının içinden "kolumdaki saat" ve "mendil" ile başlayan örnekleri seçtik:

*Kolumdaki saat*i	*Kolumdaki saat*i
Ceyranla yürütürüm	On ikiye kurarım
Yâre gidecek kızın	Olsa yârim burada
Ömrünü çürütürüm (K.K.1)	Daha serbest dururum (K.K.7)
*Kolumdaki saat*in	*Kolumdaki saat*im
İçindedir aleti	Üçü çeyrek geçiyor
Benim sevdiğim oğlanın	Ne dedim de darıldı
Beşibirlik zahmeti (K.K.45)	Burdan seyrek geçiyor (K.K.35)

Mendil aldım on beşe	*Mendil* saçak istemez
Sonra baktım güneşe	Ebe bıçak istemez
Gitti yârim gelmedi	Verin benim sevdiğimi
Beni aldı telâşe (K.K.13)	Yatak yorgan istemez (K.K.36)
Mendil serdim sicime	*Mendil* verdim eline
Bakın benim cicime	Bağladı bileğime
Ben sevdim eller aldı	Nasıl inkâr edeyim
O gidiyor gücüme (K.K.5)	Elim değdi eline (K.K.11)

4. 2. Başka bir maninin ilk iki dizesi yeni bir mani yaratımında kullanılır

Bazı manilerden alınan ilk iki dize bir başka mani yaratımı için, bazen de son iki dize yeni bir mani yaratımı için, birkaç küçük değişiklikle birlikte kullanılmaktadır:

A delmem allı delmem	*A benim allı delmem*
Elin kalbini bilmem	*Elin kalbini bilmem*
Asker oldum gidiyom	Ben gurbete gidersem
Gözüm yaşını silmem (K.K.8)	Ya gelirim ya gelmem (K.K.26)
Ak çorap dize kadar	*Ak çorap dize kadar*
Gel oğlan bize kadar	*Gel yârim bize kadar*
On aynalı bir köstek	Ben annemi uyuttum
Beklerim yaza kadar (K.K.6)	Gidelim size kadar (K.K.11)
Ak kabak köken atar	*Ak kabak köken attı*
Dibinde yılan yatar	*Dibine yılan yattı*
Çalma tren düdüğü	Demir yürekli annem
Yârim uykuya yatar (K.K.23)	Beni yabana attı (K.K.6)
Kaleden indim bağa	Evlerinin önü pınar
Saçım değdi yaprağa	Hep kuşlar ona konar
Ne kız oldum ne gelin	*Ne kız oldum ne gelin*
Cahil girdim toprağa (K.K.17)	*Yüreğim ona yanar* (K.K.10)

5. Dinleyici kitlesine yönelik hitaplar

Metnin oluşmasındaki etkenlerden biri olması nedeniyle mani metinlerindeki iletişim unsurlarının bağlam bakımından değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Bu anlamda dinleyici - icracı etkileşimi, ilk iki dizenin daha iyi anlaşılmasında yardımcı olmaktadır.

Karl Bühler'in modelinde iletişimin ana unsurları şunlardır: 1. verici, 2. alıcı, 3. dinleyiciye hitaplar, 4. vericinin kendine göndermeleri, 5. vericinin dış dünyaya göndermeleri, 6. objeler ve kabuller. T. Sebeok'un modelinde ise; 1. verici / konuşmacı, 2. alıcı / dinleyici, 3. göndermede bulunulan, 4. kodlar, 5. mesaj, 6. kanal yer almaktadır. Würbach'ın "Sokak Baladları

Külliyatı"nda geliştirdiği araştırma modelinde şu ana unsurlar yer almaktadır: 1. balad yazıcısı ve satıcısı, 2. dinleyici / okuyucu, 3. balad yazarının kendine yaptığı göndermeler, 4. okuyucuya / dinleyiciye yaptığı hitaplar, 5. dış dünyaya göndermeler, 6. kanal, 7. baladın mesajı, 8. dile ait malzeme (Çobanoğlu 2000: 165-166).

Bu çözümlemeye göre, icracının dinleyici kitlesine yönelik yapmış olduğu göndermeler, onlara hitap şekli, icra esnasında verilen mesajın konusunu belirlemektedir. Dinleyici ve icracının bu etkileşimi, metnin oluşmasında önemli rol oynar. Nitekim icrada oluşturulan iletişim biçimlerinden hareketle, oluşan esere "tartışma" tanımı koyan D. Roger Abrahams, her tartışmanın bir atak metodu ve bir stratejisi olması gerektiğini belirtmiştir (Abrahams 2005: 172). Abrahams'a göre, retorikal yaklaşım, tartışma yönlerinin birbiriyle ilgilerinin nasıl olduğunu göstermek için düzeyli olarak tarzının her yönüyle ilgilenir. Ayrıca her performans öğesinin derecesi stratejinin aracına bir şekilde katkıda bulunur. Konuşmacının dinleyicisiyle alaka kurmasını sağlayan teknik sayesinde malzemelerin (sözcükler, jestler, dramatik hareketler) kullanımından kaynaklanan bir tepki, işiten tarafından duygularına katıldığını gösteren bir söz bekler. Retorikal yaklaşım, bu sempatinin uyandığı estetik teknikleri temel alır ama etki alanında eşit vurguya yer vermekte ısrar eder. Stratejiyi analiz ederek, yapılan öğe ile yapanı ve dinleyeni birleştirir (Abrahams 2005: 172).

İcracının dinleyici kitlesine vermiş olduğu mesajlar, konumuzun sınırları dâhilinde "hitap" olarak ele alınmıştır. Bu hitap biçimi belirli ve belirsiz bir kişiye yönelik hitaplar olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Bu bağlamda yörede söylenen manilerde "kızın adı… / gelinin adı… / oğlanın adı…" şeklinde başlayan ifadeler kullanılmıştır.

Kızın adı Makbule	*Kızın adı Ayşe'dir*
Entarisi ak bile	Elleri var hoşçadır
Şaban gibi oğlana	Gel kaçalım sevdiğim
Çingen kızı çok bile (K.K.22)	Para neler boşatır (K.K.43)
Oğlanın adı Emin	*Oğlanın adı Hakkı*
Şuradan geçti demin	Döndü ardına baktı
Alacandan almacandan	Bakma oğlan ardına
Eder misin bir yemin (K.K.9)	Gönlüm seni bıraktı (K.K.41)
Oğlanın adı Mehmet	*Oğlanın adı Nedim*
Parası demet demet	Oğlan sana ne dedim
Mehmet beni almazsa	Penceremin altında
O an kopçak kıyamet (K.K.47)	İmzalı mektup verdim (K.K.12)

Sonuç

Manilerde doldurma dizelerin varlığı tartışıla gelmiş, ancak bu tartışma, konuyla ilgili net bulgular ortaya konularak herhangi bir sonuca bağlanmış değildir. Maniyle ilgili yapılan ilk derleme ve inceleme çalışmalarında metin merkezli bir yaklaşım sergilenmesi, konuyu daha da çıkmaza sokmuş ve maniye bir bütün olarak bakışı engellemiştir. Son yıllarda yapılan çalışmalardaki bağlam merkezli yaklaşımlar, problemin çözümünde eksik noktaları önemli ölçüde kapatmayı başarmıştır.

Yukarıda bahsedilen manideki ilk iki dize ile son iki dize arasında anlamsal bağları sağlayan unsurlar; olay, icra, icra ortamı, mani söyleme geleneği ve dinleyici ekseninde gruplandırılarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Olayla ilgili unsurlarda görüldüğü üzere, manilerin önemli bir kısmı bir olay sonucu yaratılmış, zaman içinde söz konusu olayın unutulması neticesinde de mani, bağlamından koparak birbiriyle alakasız dizeler görünümüne bürünmüştür.

İcracıyla ilgili unsurlar, genel anlamda mani icrası esnasında icracının çeşitli özelliklerinin tanıtılmasından oluşmuştur. Bu tanıtım, icracının cinsiyeti, ait olduğu grubu, kullandığı ritim aleti vb. üzerine odaklanmıştır.

İcra ortamına ait unsurlarda ise, mani aktarımının yapıldığı mekânla metin arasında bağ kurularak ilk iki dizede metnin mesajıyla dolaylı olarak bağlantılı bilgiler yer almaktadır. Yukarıda verilen iş yapılan ortamlarda söylenen örnek metinlerde ilk iki dizenin işin niteliğine ait bilgiler içerdiği görülmektedir.

İlk iki dizenin oluşturulmasında mani söyleme geleneğinin etkisi, yadsınamaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi kalıp yapılar, sözler ve söz grupları, icracı tarafından model olarak alınır ve ilk iki dizenin yaratımında bunlardan faydalanılır. Bu modeller rastgele kullanılmaz. Örneğin "kolumdaki saat" kalıbıyla başlayan manilerde sevgilinin yolunun beklenmesi ifade edilirken "saat" ve "bekleme" arasında anlamsal bir ilişki kurulmaktadır.

İcracı, mani icra ederken dinleyici kitlesiyle etkileşim içerisindedir, adeta onlarla konuşur. Zaman zaman bu kitlenin içinden birine doğrudan ya da dolaylı olarak seslenir. Bu seslenme, kimi zaman ilk iki dizede hitap edilen kişinin adı söylenerek yapılır.

"Doldurma dize" denilen ilk iki dizenin son iki dizeden bağımsız veya ilk iki dize ile son iki dize arasında anlam bağının zayıf olduğuna yönelik tezler, maninin yaratıldığı ve aktarıldığı ortam göz önünde bulundurulduğunda geçerliliğini yitirmektedir. Mani, kendi içinde anlamsal tutarlık taşıyan dörtlük esasına dayalı bir türdür. Mani icracısı, çeşitli unsurlarla ilk iki dizeyle son iki dize arasındaki anlam bağını sağlamaktadır. Diğer yandan Performans Teori'nin temel kavramlarından olan "icracı" ve "dinleyici"nin karşılıklı etkileşimi maniyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

ABRAHAMS, D. Roger, "Halkbiliminin Retorikal Teorisi İçin Giriş Sözleri" (Çevirenler: Ayşe Yavuz; Nilgül Aytuzlar ve Emine Aydoğan). (Hazırlayanlar: M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır) *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2,* Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2005, s: 168-190.

BAŞGÖZ, İlhan, *Manilerimizden*, Dost Yayınları, Ankara 1957.

BILDIR, Fatma, *Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2008.

BORATAV, P. Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 2000.

ÇOBANOĞLU, Özkul, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü,* Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* TDK Yayınları, Ankara 2005.

DİZDAROĞLU, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1969.

ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş,* Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

ESET, Niyazi, *Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler,* Ankara Halkevi Neşriyatı, Ankara 1944.

ESET, Niyazi, *Maniler Kılavuzu,* Ankara Halkevi Neşriyatı, Ankara 1946.

KARABAŞ, Seyfi, *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru,* ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1981.

KAYA, Doğan, *Anonim Halk Şiiri,* Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

KORKMAZ, Ramazan, "Genel Olarak 'İfade' Kavramı ve Bir Mani Çözümlemesi", *Milli Eğitim,* S: 90, (1989), s: 34-38.

KUDRET, Cevdet, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri (Cilt 1),* İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2003.

ONAY, A. Talat, *Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i,* Akçağ Yayınları, Ankara 1996.

ÖNAL, M. Naci, "Dobruca Romanya Türklerinin Manileri ve Mani İncelemeleri", 4. Uluslararası Kıbrıs - Balkanlar - Avrasya Türk Edebiyatları Sempozyumu, 09-14 Mayıs 2000, Struga Makedonya.

ÖZTÜRK, Ali, *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1985.

Sözlü Kaynaklar

K.K.1: Aliye COŞKUN, 1968, İlkokul, Ev hanımı, Bakırlı Köyü, Gönen/BALIKESİR.

K.K.2: Ayşe ÇINAR, 1960, İlkokul, Ev hanımı, Kürse Köyü, Merkez/BALIKESİR.

K.K.3: Ayşe DUMANLI, 1974, İlkokul, Ev hanımı, Kocaavşar Bel., Merkez/BALIKESİR.

K.K.4: Ayşe KOÇAK, 1949, Eğitimi Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.5: Cemile GÜÇ, 1969, İlkokul, Ev hanımı, Piyade Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.6: Elif HAMAK, 1974, İlkokul, Ev hanımı, Hacıhüseyin Köyü, Balya/BALIKESİR.

K.K.7: Emine UĞURLU, 1979, İlkokul, Ev hanımı, Alan Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.8: Erdal AVCI, 1976, Lise, Tekniker, Aşağı Yağcılar Köyü, Dursunbey/BALIKESİR.

K.K.9: Fatma DEVRİM, 1964, İlkokul, Ev hanımı, Çatak Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.10: Fatma GİRGİN, 1954, Eğitimi Yok, Ev hanımı, Yolcupınarı, Sındırgı/BALIKESİR.

K.K.11: Fatma GÜRGEN, 1954, İlkokul, Ev hanımı, Kumköy, Gönen/BALIKESİR.

K.K.12: Gülfidan YUMUK, 1972, İlkokul, Ev hanımı, Sayacık Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.13: Gülten BAYTEKİN, 1940, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İvrindi/BALIKESİR.

K.K.14: Gülten ÖZDEMİR, 1950, İlkokul, Pazarcı, Karaman Köyü, Merkez/BALIKESİR.

K.K.15: Hasan ÇAYNAK, 1961, İlkokul, Çiftçi, Kepez Köyü, Sındırgı/BALIKESİR.

K.K.16: Hatice CEYLAN, 1965, İlkokul, Ev hanımı, Gökköy, Merkez/BALIKESİR.

K.K.17: Hatice ERKORKMAZ, 1955, İlkokul, Ev hanımı, Sarıalan Köyü, Merkez/BALIKESİR.

K.K.18: Hatice TOSUN, 1945, Eğitimi Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.19: Havva ÇAKIR, 1977, İlkokul, Ev hanımı, Darıçukuru Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.20: Hülya ADIŞEN, 1969, İlkokul, Ev hanımı, Ayşebacı Köyü, Merkez/BALIKESİR.

K.K.21: İmren DOĞAN, 1979, Üniversite, İşsiz, Muratlar Köyü, Gönen/BALIKESİR.

K.K.22: İsmail ÇAĞLAYAN, 1953, Eğitimi Yok, Çiftçi, Davutça Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.23: İsmail DEMİR, 1935, İlkokul, Emekli, Şapçı Köyü, Sındırgı/BALIKESİR.

K.K.24: İsmail KAHRAMAN, 1967, Lise, Sendikacı, İskele Beldesi, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.25: Kadriye ÇÜRÜK, 1953, Eğitimi Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.26: Medine AKÇA, 1935, Eğitimi Yok, Ev hanımı, Merkez, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.27: Melda ZORGÖR, 1965, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Bel., İvrindi/BALIKESİR.

K.K.28: Meryem DENİZALP, 1963, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Bel., İvrindi/BALIKESİR.

K.K.29: Mevlüt MUT, 1953, İlkokul, Çiftçi, Kızılçukur Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.30: Muzaffer ÇAĞLAYAN, 1964, İlkokul, Müzisyen, Davutça Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.31: Nadiye ÇOBANOĞLU, 1961, İlkokul, Ev hanımı, Yolbaşı Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.32: Nefaret KANGAL, 1967, İlkokul, Ev hanımı, Bakırlı Köyü, Gönen/BALIKESİR.

K.K.33: Neriman ÇOBANOĞLU, 1937, Eğitimi Yok, Ev hanımı, Yolbaşı, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.34: Nurdan ÖZGÜN, 1986, Lise, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İvrindi/BALIKESİR.

K.K.35: Nurten DOĞAN, 1958, İlkokul, Ev hanımı, Soğanbükü Köyü, İvrindi/BALIKESİR.

K.K.36: Ramazan KAYA, 1940, Eğitimi Yok, Emekli, Dalköy, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.37: Sami DOĞRU, 1969, Ortaokul, Çiftçi, Özgören Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.38: Sultan ÇOBAN, 1979, İlkokul, Ev hanımı, Dallımandıra Köyü, Merkez/BALIKESİR.

K.K.39: Şadiye DUYAR, 1955, İlkokul, Emekli, Kocaavşar Beldesi, Merkez/BALIKESİR.

K.K.40: Şakir AYDOĞMUŞ, 1973, Lise, Çiftçi, Kayırlar Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.41: Şamile ÖZDEM, 1963, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İvrindi/BALIKESİR.

K.K.42: Şehri EROL, 1960, İlkokul, Emekli, Piyade Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.43: Yusuf ŞAHAN, 1976, Üniversite, Öğretmen, Tuzak Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.44: Zehra SOYDEMİR, 1953, İlkokul, Ev hanımı, Hacıhüseyin Köyü, Balya/BALIKESİR.

K.K.45: Zekiye ÇAKIR, 1981, İlkokul, Ev hanımı, Sayacık Köyü, Kepsut/BALIKESİR.

K.K.46: Zeynep ÇAY, 1952, Eğitimi Yok, Ev hanımı, Ericek Köyü, Dursunbey/BALIKESİR.

K.K.47: Zeynep MUT, 1956, İlkokul, Ev hanımı, Kızılçukur Köyü, Bigadiç/BALIKESİR.

K.K.48: Zeynep YOLCU, 1950, Eğitimi Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, Kepsut/BALIKESİR.